

RESEARCH ARTICLE

Designing Policies for Improving Multisided Platform Markets' Activity in Iran

Meysam Narimani^{1*}, Abolfazl Nasri², Mohammad Azimzadeh Arani³

1- Assistant Professor at Technology Studies Institute, Tehran, Iran

2- Master of Technology Management, Malek-Ashtar University of Technology, Tehran, Iran

3- Assistant Professor in Niroo Research Institute, Tehran, Iran

*Corresponding Author's Email: Narimani@tsi.ir

<https://doi.org/10.22059/jppolicy.2023.91403>

Received: 2 August 2022
Accepted: 6 October 2022

ABSTRACT

Designing business models based on value-added creation through connecting customers in different markets due to network and spillover effects is important, because of improving social services, job creation, and development of communication technologies. In recent years and due to the development of digital technologies, data-driven platforms as a ground for interaction between different groups in multisided markets have experienced significant growth. So, the primary question of the research is that concerning several challenges of platform development, what policy changes can be suggested for the development of multisided markets' activity in Iran? So, a qualitative research Method based on semi-structured interviews has been used for data collection and theme-oriented content analysis. In this article, five integrating themes include designing protection and security patterns, organizing the competition and determining monopoly conditions, structuring the juridical model for crimes in platforms, licensing and regulation, and supporting financial and commercial systems are designed and suitable policies for multisided markets in Iran is provided.

Keywords: Two-Sided Markets, Innovation Policy, Network Effect.

مقاله پژوهشی

طراحی سیاست‌های ارتقای فعالیت بازارهای چندسویه سکویی در ایران

میثم نریمانی^{۱*}، ابوالفضل نصری^۲، محمد عظیم‌زاده آرانی^۳

- ۱- استادیار پژوهشکده مطالعات فناوری، تهران، ایران
۲- کارشناسی ارشد مدیریت فناوری دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران
۳- استادیار پژوهشگاه نیرو، تهران، ایران

* رایانامه نویسنده مسئول: Narimani@tsi.ir

doi <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2023.91403>

تاریخ دریافت: ۱۱ مرداد ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: ۱۴ مهر ۱۴۰۱

چکیده

از منظر سیاست‌گذاری، فعالیت در قالب الگوی کسب‌وکار برخلق ارزش افزوده مستلزم توسعه بازارهای چند سویه و سکویی است که زیرساخت‌های تقنینی و نظامات پشتیبان آن با ساختارهای سنتی متفاوت است. در سال‌های اخیر و با توسعه فناوری‌های رقمی (دیجیتال) در کشور، بازارگاه‌ها و سکوهای داده‌محور به‌عنوان بستری برای تعاملات گروه‌های مختلف در قالب بازارهای چندسویه گسترش چشمگیری پیدا کرده‌اند. سؤال اصلی تحقیق این است که با توجه به چالش‌های مختلف توسعه سکوها، چه تغییرات سیاستی برای توسعه فعالیت بازارهای چندسویه در ایران پیشنهاد می‌شود. به این منظور، روش تحقیق کیفی مبتنی بر مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته برای جمع‌آوری داده‌های موردنیاز و روش تحلیل محتوای مقوله‌محور دنبال شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، پنج مضمون یکپارچه‌ساز مشتمل بر طراحی الگوی صیانتی و امنیتی، ساماندهی رقابت و تعیین شرایط انحصار، ساختاردهی به الگوی قضایی جرائم در سکوها، مجوزدهی و تنظیم‌گری و نظام مالی و تجاری پشتیبان طراحی شده‌اند و براساس این پنج بعد، چالش‌های توسعه سکوها و راه‌حل‌های این چالش‌ها استخراج و سیاست‌های مناسب برای توسعه بازارهای چندسویه در ایران ارائه شده است.

واژگان کلیدی: بازار دوسویه، سیاست‌گذاری نوآوری، اثرات شبکه‌ای، سکوها، ایران.

مقدمه

الگوی نوین کسب و کار مبتنی بر ایجاد بستر برای تعاملات گروه‌های مختلف که امروزه در قالب بازارهای چندسویه یا پلتفرم‌ها^۱ توسعه یافته است، در واقع به معنای خلق ارزش افزوده به‌عنوان واسطه مرتبط کردن مشتریان در بازارهای مختلف است (Osterwalder & Pigneur, 2010:37). برخلاف الگوهای سنتی کسب‌وکار که بنگاه متمرکز بر ارائه خدمات خود به مشتریان است، در بازارهای چند سویه، خلق ارزش افزوده بر اساس مرتبط کردن عرضه و تقاضا به یکدیگر در قالب الگوهای شبکه‌ای و تمرکز بر ارتقای اثرات سرریز انجام می‌شود. در حوزه نوآوری، سکوها از سه منظر مورد توجه قرار گرفته‌اند. رویکرد اول، نوآوری مبتنی بر سکوهای فناورانه است که به‌عنوان یکی از رویکردهای نوآوری باز به‌دنبال جذب فعالیت اشخاص ثالث (نوآوران خارج از سازمان یا شرکت‌های مکمل) در حوزه محصولات و خدمات جدید مرتبط است و نمونه مهم آن توسعه سکو IOS توسط شرکت اپل و سکو اندروید توسط گوگل بوده است (Gawer & Cusumano, 2014:420). در این رویکرد، اگر چه باز هم بر اثرات شبکه‌ای تأکید می‌شود، اما سازمان ارائه‌دهنده سکو بر ارتقای ارائه خدمات خود به مشتریان تأکید دارد و نقش‌آفرینی آن لزوماً به‌مثابه واسطه تعاملات نیست بلکه ارائه‌دهنده خدمات است. رویکرد دوم اهمیت سکوها در حوزه نوآوری، تغییر در ساختار بنگاه‌های بزرگ است که با تغییر در تعاریف نیروی کار و شرایط استخدام و اهمیت یافتن جمعیت‌های انبوه اتفاق می‌افتد. از این منظر، سکوها به‌عنوان نسل جدیدی از فعالیت اقتصاد سرمایه‌داری مطرح می‌شوند که در آن بنگاه‌ها برای ارائه خدمات لزوماً به نیروی کار تحت استخدام خود وابسته نیستند (Sundararajan, 2017:77). در این رویکرد، اگر چه مفهوم اقتصاد اشتراکی بکار گرفته می‌شود، ولی باز هم فعالیت شبکه‌ای درون مرز بنگاه ارائه‌دهنده خدمات کاربرد دارد. اما رویکردهای اخیر در اقتصاد شبکه‌ای منجر به ظهور بنگاه‌های جدیدی شده است که لزوماً خود را به‌عنوان ارائه‌دهنده خدمات معرفی نمی‌کنند، بلکه وظیفه خود را به اشتراک‌گذاری اطلاعات میان خدمات‌دهندگان و خدمات گیرندگان قلمداد می‌کنند. در این رویکرد که به عنوان رویکرد سوم فعالیت سکویی مطرح می‌شود، مسئولیت سکو بشدت تغییر می‌کند. سکو می‌تواند هیچ مسئولیتی نپذیرد و فقط نقش معرف و اشتراک‌گذاری اطلاعات را بازی کند یا اینکه خودش هم مسئولیت‌هایی در قبال جبران خسارت، جابجایی وجوه و ... بر عهده بگیرد. اهمیت سکوها از منظر نوآوری در رویکرد سوم، خلق ارزش و اثرات شبکه‌ای است که باعث می‌شود گونه جدیدی از الگوهای کسب‌وکار مبتنی بر صرف ارائه خدمات دیگران شکل بگیرد که با افزایش تعداد اعضا، کارایی خدمات آن تغییر می‌کند و طیفی از الگوهای کسب‌وکار مبتنی بر میزان مسئولیت‌پذیری سکو در بازارهای مختلف ظهور و بروز یابد (Eisenmann et al, 2011:1275). در این رویکرد، سکوها به‌عنوان بازیگرانی که الگوی جدیدی برای تعامل سمت عرضه و تقاضا ارائه می‌دهند و خودشان لزوماً ارائه‌دهنده خدمت نیستند، مطرح می‌شوند که خصوصاً با توسعه اقتصاد رقمی (دیجیتال) و گسترش شبکه بازیگران، به‌ویژه ماهیت سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری سنتی را به چالش می‌کشند و اساساً خود به‌عنوان سطحی از مقررات‌گذاری مطرح می‌شوند (Boudreau & Hagiu, 2009:165). تمرکز مقاله حاضر بر ابعاد سیاستی توسعه فعالیت سکوها در ایران قرار دارد. از منظر تاریخی، عمده‌ترین چالش‌های سیاستی در حوزه سکوها، با توسعه فعالیت شرکت اوبر و نقض نظامات سنتی مقررات‌گذاری همراه بوده است. تغییر حکمرانی محلی در چین برای مدیریت اوبر (Zhang, 2019:466-468) و نیز چالش‌های آمریکا در تنظیم‌گری مدیریت حمل‌ونقل شهری در فعالیت سکوهای نظیر اوبر، لیفت و سایدکار (Flores & Rayle, 2017:3758-3761) همچنان به‌عنوان چالش سیاست‌گذاری نوآوری مورد توجه قرار دارد. به‌علاوه توسعه فعالیت سکوها به حوزه‌های دیگری چون مسکن، گردشگری، خرده‌فروشی و ... بر اهمیت چالش‌های سیاستی توسعه سکوها افزوده است (Vinogradov et al, 2020:2). این چالش‌های سیاستی موارد متعددی اعم از میزان مسئولیت سکوها، جریان وجوه، حفظ حریم خصوصی خصوصاً از منظر داده‌های انبوه و مسائل دیگر را دربرمی‌گیرد. نوع فعالیت سکوها باعث ایجاد طیف متنوعی از چالش‌ها از منظر سیاست‌گذاری برای توسعه نوآوری می‌شود. اگر هدف سیاست‌گذاری در بخش عمومی این باشد که سکوها به‌عنوان ساختاری نوین، بستر رشد بسیاری از نوآوری‌ها و تسهیل‌کننده ارائه خدمات نهائی باشند،

۱ - معادل فارسی پلتفرم (Platform) توسط فرهنگستان زبان و ادب فارسی بسته به نوع کاربرد آن «بن‌سازه» یا «سکو» پیشنهاد شده است. با عنایت به کاربرد این واژه در مقاله حاضر به عنوان نرم افزارهای میزبان خدمات به هم‌رسانی و فراگیری کاربرد معادل «سکو» در این خصوص، معادل فارسی «سکو» در این مقاله بکار گرفته شده است.

تدوین قوانین مناسب و مقررات‌گذاری برای ساماندهی و نظارت بر فعالیت‌های ایشان با الگوهای سنتی حتماً امکان‌پذیر نخواهد بود. ماهیت فعالیت سگوها در بازارهای مختلف نیازمند بازنگری در ساختارهای سنتی و شفاف‌سازی دقیق است. از سویی رفتارهای مضر کاربران در سگوهای چندسویه حتماً نیازمند مقررات و دستورالعمل‌های کنترلی است (Evans, 2012:10) و از سوی دیگر، فعالیت سگوها، روال‌های موجود در قوانین مرسوم رقابت را به چالش می‌کشد (Vitković, 2016:80). در واقع هم به دلیل مزیت رقابتی ایجادشده و هم وابستگی به مقیاس در مدل جدید کسب‌وکارهای مذکور، مقررات موجود کفایت و کارایی سازماندهی فعالیت این بازارها را ندارد. لذا توسعه فعالیت سگوها نیازمند الگوی سیاستی و مقرراتی جدید و متناسب با فعالیت آن‌هاست (Evans & Schmalensee, 2017:15). در مطالعات داخلی، اگرچه توسعه نوآوری مبتنی بر سگو در سطح بنگاه در حوزه‌های بانکی (Kayyal & Albadvi, 2018) و نرم‌افزار (Yarmohammadi et al, 2017) مورد توجه قرار گرفته است، اما از منظر سیاست‌گذاری‌های مناسب برای توسعه سگوها مطالعات اندکی انجام شده است. تضادهای توسعه سگوها با قانون رقابت (Soltanzadeh et al, 2022) یا بررسی جریان‌های ذی‌نفع در تغییر نظام مقررات‌گذاری سگوها خصوصاً در حوزه حمل‌ونقل برخط درون‌شهری (Soltanzadeh et al, 2021; Narimani et al, 2020)، عمده مطالعات مرتبط در ایران محسوب می‌شوند. بر این اساس، طراحی سیاست‌های مناسب برای توجه به ابعاد مختلف توسعه سگوها در ایران موضوع مهمی است که در این مقاله مورد توجه قرار گرفته است. سؤال تحقیق این است که با توجه به چالش‌های مختلف توسعه سگوها، چه سیاست‌هایی برای توسعه فعالیت بازارهای چندسویه در ایران پیشنهاد می‌شود. بر این اساس، لازم است ابتدا بر مبنای ادبیات نظری، تناقضات توسعه سگوها خصوصاً از بعد تقنینی و مقررات‌گذاری مشخص شوند. این موضوع در بخش دوم با مرور پیشینه تحقیق و استخراج چالش‌های عمده فعالیت سگوها مورد توجه قرار گرفته است. در گام بعدی تلاش شده است چالش‌های نظری در قالب سوالات مصاحبه طراحی و مصاحبه‌هایی نیمه ساختاریافته در حوزه فعالیت حوزه سگوها و نهادهای دولتی/حاکمیتی مرتبط انجام شود. تشریح روش انجام تحقیق در بخش سوم صورت گرفته است. نهایتاً نیز در بخش چهارم سیاست‌های مناسب مبتنی بر ابعاد مختلف مسئله برای توسعه سگوها ارائه شده است.

پیشینه پژوهش

رویکرد این مقاله به سگو، ساختار واسطه‌ای است که وظیفه اصلی آن به اشتراک‌گذاری داده و ارتباط دادن مشتریان در بازارهای مختلف است (Eisenmann et al, 2011:1273). بر اساس این تعریف، سگوها بستر خلق ارزش از طریق ایجاد تعامل میان دو یا چند گروه مجزا از کاربران هستند. برای تحقق این امر لازم است سگوها ویژگی‌های معینی داشته باشند تا بتوانند این نقش واسطه‌ای را ایفا کنند و برقراری ارتباط مؤثر را ممکن سازند. بر این اساس، سگو بستری سیستمی متشکل از اجزاء و قوانین است که اگر چه قواعد آن متأثر از نظام نهادی محیط فعالیت است ولی عمده آن توسط سگو بگونه‌ای طراحی شده است که از طریق آن، صورت‌بندی تعاملات بصورت مؤثرتری فراهم می‌شود (Boudreau & Hagiu, 2009:165). از منظر سیاست‌گذاری باید توجه شود که خدمات مبتنی بر سگوها، شرط استثنایپذیری کالای عمومی را ندارد و بیشتر شبیه کالای باشگاهی است، لذا خردمایه سنتی مداخله دولت در حوزه کالای عمومی در این کالاها نیز زیرسؤال می‌رود و نیاز به چارچوب جدید سیاست‌گذاری افزایش می‌یابد (Eisenmann et al, 2011:1278). اگرچه با ظهور سگوها به‌مثابه یکی از مهم‌ترین ساختارهای عصر اقتصاد دیجیتال، مواردی چون افزایش دسترسی به فرصت‌های شغلی و خدمات و کاهش هزینه‌های مبادله محقق شده است (Sundararajan, 2017:52)، اما چالش‌های جدیدی بدلیل ویژگی‌های خاص سگوها ایجاد شده است که تغییر در نظام سیاستی را ضروری می‌سازد. این ماهیت جدید، از سویی به‌دلایلی همچون عدم ارائه خدمت به‌صورت مستقیم یا افزایش نرخ نفوذ و گسترش بازار، نظام سنتی قوانین و مقررات را به چالش می‌کشد و از سویی دیگر خود سگوها به‌واسطه تعیین ضوابط ورود و فعالیت، شئون مهمی از تنظیم‌گری واسطه‌ای و خودتنظیمی^۱ را انجام می‌دهند (Busch, 2017:2). نقض نظام سیاستی سنتی از منظر تغییر در سازوکارهای عرضه و تقاضا نیز اتفاق می‌افتد، زیرا در شیوه سگویی، الگوی خرید مردم تغییر کرده و ساختاردهی به رقابت، علامت‌دهی قیمتی و معرفی کالاهای مشابه و جایگزین با اثربخشی بیشتری اتفاق می‌افتد

1 - Self-Regulation

(Guo et al, 2019:1045). در خصوص کنترل و نظارت بر سگوها، ظهور جرائم جدید، ابهام در قراردادهای و مسائل مرتبط با مالکیت و نیز نقض حریم خصوصی و انباشت داده نیز چالش‌های مختلفی فراروی فعالیت سگوها قرار دارد که توسعه آن‌ها را با دشواری مواجه کرده و ضرورت به‌روزرسانی و ارتقای قوانین و سیاست‌ها را نشان می‌دهد (Cannon & Summers, 2014:26). در این مقاله، چالش‌های توسعه سگوها از منظر سیاستگذاری و مقررات‌گذاری در ۵ بخش به شرح ذیل مورد توجه قرار گرفته است.

اثرات شبکه‌ای و اقتصاد مقیاس

مقصود از اثر شبکه‌ای^۱ در سگوها این است که ارزش پیشنهادی به مشتری (اعم از تمایل کاربر به پرداخت^۲، پذیرش کاربر و ارزش سگو) با آمدن مشتری جدید به سگو افزایش می‌یابد (Shapiro, 1998:44). لذا اگرچه به‌صورت سنتی بنگاه‌ها از سمت عرضه و با اقتصاد مقیاس^۳ بزرگ می‌شدند، با قرارگرفتن اثرات شبکه‌ای به‌عنوان منبع اصلی تولید ارزش و مزیت رقابتی سگو، اینگونه کسب‌وکارها از سمت تقاضا و با ازدیاد کاربران و مشتریان بزرگ می‌شوند (Parker & Van Alstyne, 2005:1494). چالش مهم اثر شبکه‌ای، مقیاس پیدا کردن چشمگیر سگوهاست که باعث می‌شود یک کسب‌وکار به‌عنوان یک زیرساخت حیاتی در کشور و با نقض قوانین رقابت و شکل‌گیری انحصار مورد توجه قرار گیرد (Hagiu & Wright, 2015:167). نه فقط در کشورهای پیشرو، بلکه در عموم کشورها موضوعات مرتبط با شئون مختلف رقابت در کسب‌وکارهای سگوی در پرونده‌های متعددی ذیل مراجع رقابت شکل گرفته و درحال رسیدگی است (BRICS, 2019). بر این اساس، کسب‌وکارهای سگویی، مرجع قانون رقابت را در تشخیص «بازارهای مرتبط^۴» و «قدرت مشهود بازاری^۵» دچار چالش می‌کنند (Scott Morton et al, 2019:70).

مسئله توازن بازارها (پارادوکس مرغ و تخم‌مرغ)

از آنجا که سگوها به‌صورت همزمان نسبت به جذب کاربران در چندین بازار فعالیت می‌کنند، مسئله اصلی آن‌ها برای کسب سود بیشتر، برقراری توازن میان بازارهای مختلف چندسویه و رونق‌دهی به تعاملات و معاملات بازارهای برخط است (Hagiu & Wright, 2015:169). مسئله‌ای که اینجا بروز می‌کند آن است که ارزش یک سگو نزد کاربران یک گروه به‌صورت چشمگیری به تعداد کاربران طرف دیگر وابسته است که از آن با عنوان «مسئله مرغ و تخم‌مرغ^۶» در سگوها یاد می‌شود (Caillaud & Jullien, 2003:310). برای حل این مسئله، سگوها از راهبردهای مختلفی استفاده می‌کنند. راهبرد گلوله برفی یا دانه‌پاشی (ارائه خدمات رایگان و ارزان به کاربران برخی از بازارها)، شناسایی کاربران کلیدی (که در عرضه برنامه کاربردی بازی ایکس‌باکس توسط مایکروسافت مورد استفاده قرار گرفت) یا ارائه محصولات و مکمل‌هایی برای موفقیت و رضایت اولین کاربران (الگوی شرکت ایتل) برخی از راهبردهای سگوها برای توسعه متوازن بازارهای چندسویه هستند (Parker & Van Alstyne, 2012:17-18). به‌کارگیری چنین راهبردهایی توسط سگوها هم می‌تواند به نقض سگو بی‌طرف منجر شود که خود به نوعی ترجیحی و سوءرفتار محسوب شده و محل رقابت منصفانه است و هم می‌تواند سوءاستفاده از داده‌های کاربران تلقی شده و به‌عنوان نقض حریم خصوصی مورد توجه واقع شود (Soltanzadeh et al, 2022). لذا یکی دیگر از چالش‌های توسعه بازارهای چندسویه از منظر سیاستگذاری، موضوع راهبردهای سگوها در ایجاد توازن میان بازارهاست.

1 - Network effect
2 - Willingness to pay (WTP)
3 - Economies of scale
4 - Relevant Markets
5 - Significant Market Power
6 - Chicken and Egg paradox

مسئله کسب درآمد و قیمت‌گذاری

از منظر درآمدی هرچه دریافت پول توسط سکو بیشتر شود، جذب کاربران به سکو کمتر می‌شود؛ بنابراین رقابت سکوها روی نرخ‌های کارمزد افزایش می‌یابد (Rochet & Tirole, 2003:993). ارتباط این موضوع با ویژگی بازبودن سکوها به صورت مستقیم است. یعنی با بازکردن سکو (خصوصاً کاهش کارمزد ورود و دریافت خدمات)، برخی منافع سکو از دست می‌رود تا در ازای آن تعداد کاربران افزایش یابد (Parker & Van Alstyne, 2012:7). در واقع درجه آزادی سمت کاربر، رابطه مستقیمی با کنترل کیفیت دارد و هرچه دسترسی بیشتر شود، کنترل و نظارت سخت‌تر خواهد شد (Van Alstyne et al, 2016:61-62). لذا میان الزام سکوها بر عدم ایجاد محدودیت یا ایجاد محدودیت منطقی و غیرتبعیض‌آمیز (Eisenmann et al, 2009:138) از یک طرف و مدل درآمدی و ساختار قیمت‌گذاری آنها در طیفی از پرداخت دوسویه، یک‌سویه و قیمت‌گذاری با مبنای صفر (Godlewska, 2019:55) تضاد به وجود می‌آید. از آنجا که کسب درآمد سکوها با راهبردهای مختلف قیمت‌گذاری مرتبط است، لذا انواع الگوهای قیمت‌گذاری حتی قیمت‌گذاری الگوریتمی و پویا نیز می‌تواند از موضوعاتی نظیر تباری برای خروج رقبا یا قیمت‌گذاری تهاجمی متأثر شود (Robertson, 2020:14). این مسائل می‌تواند بر الگوهای اخذ مالیات و عوارض سکوها نیز اثر بگذارد یا موارد نقض رقابت در اقتصاد را گسترش دهد. لذا از جنبه‌های مختلف بر ساختارهای سیاستی سنتی اثر خواهد گذاشت.

مسئله مرز بنگاه و مالکیت

جنبه دیگر ماهیت سکوها که بر ساختارهای سیاست‌گذاری سنتی اثرگذار است، ایجاد ابهام در مرز بنگاه و مسئله مالکیت است. به صورت سنتی، در حوزه مرز بنگاه میزان سازماندهی هزینه‌های مبادله توسط سلسله مراتب مدیریتی یا رقابت بازاری، مرز فعالیت بنگاه را تعیین می‌کند. از آنجا که هر دو سوی بازار در سکوها، کاربر محسوب می‌شوند، مرز عرضه و تقاضا کمرنگ می‌شود. بر این اساس، مرز بنگاه را پاسخ به سؤال خرید از بیرون یا ساخت در داخل تعیین نمی‌کند، بلکه چالش توانایی یا استخدام در سکو محوریت می‌یابد (Hagi & Wright, 2015:165). همچنین از آنجا که دارایی‌هایی که برای ارائه خدمت مورد نیاز هستند، توسط سکو تدارک دیده نمی‌شوند، سکوها مالک دارایی‌های خدمتی نبوده و ارزش این دارایی‌ها در گردش مالی بنگاه و ارزش سکو چندان تعیین‌کننده نیست (Demary, 2015:7). ابهام در مرز بنگاه و فقدان مالکیت بر دارایی‌ها، مسئولیت‌پذیری سکو را مبهم ساخته و قوانین مجوزدهی و مسئولیت‌پذیری سنتی را به چالش می‌کشد. همچنین نظارت و کنترل کیفیت خدمات (Posen, 2015:410)، مقررات کار (Ducci, 2018:308) و قوانین مرتبط با اخذ عوارض و حقوق عمومی و مالیات (Vitković, 2016:97) نیز دچار ابهام و چالش می‌شود.

انباشت داده و مزیت افقی

دسترسی گسترده سکوها به داده کاربران با توسعه الگوریتم‌های به هم‌رسانی و تسلط بر فناوری‌های تحلیل و بهره‌برداری از داده‌های کلان باعث می‌شود مسائلی از جنس دسترسی و جمع‌آوری داده، نوع ذخیره‌سازی و ترکیب و نیز بهره‌برداری از داده‌های کاربران در سکوها مورد توجه ویژه قرار گیرد (Cannon & Summers, 2014:26). این موضوع مهم از جهت ایجاد انحصار در مالکیت داده (Gupta, 2020:6)، نقض حریم خصوصی کاربران (Cannon & Summers, 2014:26) و نیز ایجاد قدرت بازاری برتر (Scott Morton et al, 2019:7) تأثیرگذار خواهد بود و باعث می‌شود سیاست‌گذاری سنتی به چالش کشیده شود. تسلط بر داده این مزیت را به سکوها می‌دهد که با گسترش افقی، بازارهای دوسویه را به بازارهای چندسویه متصل کند و با توسعه آبر برنامه‌های کاربردی (سوپراپلیکیشن‌ها) و تنوع‌بخشی به کاربران، ماهیت بخشی و عمودی خود را تغییر داده و به صورت افقی در بازارهای مختلف فعالیت کند. این راهبرد بنگاهی، با شدت بیشتری سیاست‌گذاری سنتی و تنظیم‌گری بخشی را به چالش می‌کشد (Cseres, 2020:2)، ضمن اینکه باز هم سایر چالش‌های مطرح در حوزه‌های عمودی مانند مسئولیت‌پذیری، کنترل و نظارت بر داده و نقض قوانین رقابت را نیز تشدید می‌کند. لذا بر اساس بررسی‌های انجام‌شده در این مقاله، موضوعات مرتبط با توسعه سکوها از منظر سیاست‌گذاری و مقررات‌گذاری در پنج دسته به شرح جدول ۱ استخراج شده است.

جدول ۱ - دسته‌بندی موضوعات مرتبط با توسعه سکوها از منظر سیاستگذاری و مقررات‌گذاری

منابع	موضوعات مرتبط	محورهای اصلی
Soltanzadeh <i>et al</i> (2022) Hagi & Wright (2015) Caillaud & Jullien (2003) Parker & Van Alstyne (2012)	افزایش کاربران و مقیاس اقتصادی بزرگ‌شدن فوق‌العاده و مسئله رقابت مسئله نظارت‌پذیری و کنترل فعالیت‌ها	۱- اثرات شبکه‌ای و اقتصاد مقیاس
Soltanzadeh <i>et al</i> (2022) Hagi & Wright (2015) Demary (2015) Posen (2015) Ducci (2018)	رفتارهای ضدرقابت و نقض سکو بی‌طرف راهبردهای ایجاد توازن بازار و سود سکو	۲- مسئله توازن بازارها (مرغ و تخم‌مرغ)
Parker & Van Alstyne (2012) Rochet & Tirole (2003) Van Alstyne <i>et al</i> (2016) Eisenmann <i>et al</i> (2009) Godlewska (2019) Robertson (2020)	تأثیرپذیری الگوهای مختلف قیمت‌گذاری از سود بنگاه چالش افزایش تعداد کاربر یا افزایش کارمزد سکو	۳- مسئله کسب درآمد و قیمت‌گذاری
Soltanzadeh <i>et al</i> (2022) Hagi & Wright (2015) Demary (2015) Posen (2015) Ducci (2018)	بنگاه اشتراک اطلاعات یا ارائه دهنده خدمات نقض قوانین مالکیت و روابط قراردادی نقض مسئولیت‌پذیری کسب‌وکار سکویی	۴- مسئله مرز بنگاه و مالکیت
Cannon & Summers (2014) Scott Morton <i>et al</i> (2019) Gupta (2020) Cseres (2020)	نقض حریم خصوصی کاربران دسترسی رقبا یا استفاده تجاری یا امنیتی از داده‌ها توسعه آبربرنامه‌های کاربردی (سوپراپلیکیشن) و قاعده‌گذاری سکوها	۵- انباشت داده و مزیت افقی

جدول شماره ۱ در واقع جمع‌بندی ادبیات نظری در حوزه موضوعات مرتبط با توسعه سکوها است. براین اساس تلاش شده است تا عمده موضوعات مرتبط با توسعه سکوها از ادبیات نظری استخراج شده و دسته‌بندی شوند تا بتوان در قالب طرح تحقیق از آن استفاده کرد. برای تکمیل طرح تحقیق لازم است مروری بر تجارب سایر کشورها در خصوص مسائل سیاستی مرتبط با توسعه سکوها نیز انجام شود. لذا در قسمت بعد، مروری بر چالش‌های سیاستی در توسعه سکوهای واسطه‌ای در کشورهای مختلف ارائه شده است.

تجارب کشورها

سکوهای داده‌محور مانند فیسبوک، گوگل، آمازون، اوپرا، ایربی‌ان‌بی و ... که امروز دیگر نام‌های مشهوری در سراسر جهان محسوب می‌شوند، در طی دهه اخیر نقش فزاینده‌ای را در اقتصاد کشورها ایفا کرده‌اند اما واردشدن بازیگران جدید توسط این سکوها به بازار و جهت‌دهی به سرمایه‌گذاری‌های بازار در بسیاری از موارد باعث ایجاد اثری تخریبی بر بازارها و بازیگران موجود در آنها شده است و به همین سبب، سیاستگذاران کشورهای مختلف را با چالش‌چگونگی سیاستگذاری و حدود تنظیم‌گری در این حوزه مواجه ساخته است (Strowel & Vergote, 2016:1). به‌عنوان مثال اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۵ ضمن برشمردن کلیه مزیت‌های توسعه سکوهای داده‌محور برای اقتصاد این اتحادیه، تأکید کرده است که توسعه این سکوها باعث ایجاد مسائل سیاستی و تنظیمی جدیدی خواهد شد که سیاستگذاران باید راه‌حل‌های مناسبی را برای آنها پیدا کنند. بر این اساس، در جدول ۲، به تجربیات مهم برخی کشورها در حوزه سکوهای داده‌محور و چالش‌های آن پرداخته شده است.

جدول ۲ - چالش‌های توسعه سکوهای دوسویه در کشورهای منتخب

کشور	سال	عنوان سکو دوسویه	حوزه فعالیت	چالش‌ها	منبع
استرالیا	۲۰۱۷	اوپن شد ^۱	سامانه اجاره وسایل مورد نیاز بین افراد	به رسمیت شناخته نشدن توسط دولت	ISTI (2019)
چین	۲۰۱۵	دیدي ^۲ و کوآیدی ^۳	حمل و نقل	قدرت بازار و سوء استفاده از وضعیت مسلط	Cai (2021)
روسیه	۲۰۱۷	یاندکس ^۴	حمل و نقل	ادغام و مسئله قدرت بازار	Avdasheva & Korneeva (2019)
روسیه	۲۰۱۵	ایر بی ان بی ^۵	عرضه اینترنتی اقامتگاه‌ها	پولشویی	Akartuna et al (2022)
آمریکا	۲۰۱۵	اوبر	حمل و نقل	قیمت‌گذاری تهاجمی	Wirtz & Tang (2016)
آفریقای جنوبی	۲۰۱۵	اوبر	حمل و نقل	قیمت‌گذاری تهاجمی	Henama & Sifolo (2017)
آمریکا	۲۰۱۵	گراب‌هاب	سفرهای اینترنتی غذا	فعالیت برخی بازیگران به صورت غیرقانونی	Mayya & Li (2021)
آمریکا	۲۰۱۳	ایر بی ان بی	عرضه اینترنتی اقامتگاه‌ها	فعالیت‌های برخی هتل‌ها به صورت غیرقانونی	Yu et al (2020)

اوپن شد، شرکت نوپا (استارت‌آپی) استرالیایی است که اجاره وسایل مورد استفاده بین افراد را تسهیل می‌کند. در این وب‌گاه دو طرف مبادله «صاحبان» و «اجاره‌کنندگان» هستند. صاحبان، لیست اقلام خود را در وب‌گاه اعلام کرده و اجاره‌کنندگان می‌توانند درخواست‌های خود را برای اجاره این اقلام ارسال کنند. چالش بزرگ این شرکت نوپا، قوانین حمایت از حقوق تولیدکنندگان در استرالیا بود که در دسامبر ۲۰۱۷ فعالیت این وب‌گاه را غیرقانونی اعلام کرد. لذا اوپن شد در پاسخ به فشارهای انجمن حمایت از حقوق تولیدکنندگان استرالیا و با توجه به سودآوری کم و به رسمیت شناخته نشدن توسط قوانین و مقررات طی بیانیه‌ای فعالیت خود را در ۲۸ فوریه ۲۰۱۸ به طور کامل متوقف کرد (ISTI, 2019:48). دیدي بزرگترین ارائه دهنده خدمات حمل و نقل آنلاین در بازار چین است از زمان آغاز به کارش در سال ۲۰۱۲ همواره به دلیل رفتارهای ضدرقابتی هدف انتقاد بوده است. این شرکت پس از سه سال ارائه سفرهای ارزان‌قیمت و جنگ شدید قیمت با رقبا، با اصلی‌ترین رقیب خود در بازار یعنی شرکت کوآیدی ادغام شد و سال بعد از آن، اوبر چین را خریداری کرد. بدین شکل دیدي در سال ۲۰۱۷ به بزرگترین ارائه دهنده سفرهای آنلاین در چین تبدیل شد و به ارزشی معادل ۵۶ میلیارد دلار رسید. مهم‌ترین انتقاد واردشده به شرکت دیدي در این سال‌ها سوءاستفاده از قدرت بازار پس از دستیابی به موقعیت انحصاری و تحمیل قیمت‌های بالا به کاربران بوده است (Cai, 2021). ایربی‌ان‌بی وب‌گاهی است که شهروندان با استفاده از آن مکان‌های اقامتی را کرایه می‌دهند. این وب‌گاه دارای بیش از یک میلیون پانصد هزار مکان فهرست شده در ۳۴ هزار شهر و ۱۹۰ کشور است. این شرکت از سال ۲۰۰۸ تاکنون توانسته تاثیر مثبتی بر گردشگری و اقتصاد محلی داشته باشد. اما مشخص شده است که ظاهراً کلاهبرداران روسی از ایربی‌ان‌بی استفاده می‌کنند تا پول‌هایی را که از کانال‌های غیرقانونی نظیر کارت‌های اعتباری دزدی یا تجارت مواد مخدر به دست آورده‌اند، با کمک میزبان‌ها و صاحب املاکی که با آن‌ها هم‌مدست هستند، وارد چرخه اقتصادی کنند. این کلاهبرداران در انجمن‌های روس‌زبان به دنبال همکار یا حساب‌های رمزگشایی شده می‌گردند (Akartuna et al, 2022). اوبر یک شرکت خدمات حمل و نقل برخط است. نرم‌افزار کاربردی هوشمند این شرکت به‌طور خودکار، مسافری را به نزدیک‌ترین راننده مرتبط می‌سازد. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، وضعیت درآمد رانندگان تاکسی است. با گسترش استفاده از تاکسی‌های آنلاین رقابت بین شرکت‌هایی مانند اوبر و لیفت روز به روز بیشتر شد و در نتیجه قیمت‌گذاری تهاجمی این شرکت‌ها، قیمت‌ها و درآمد رانندگان به شکل

1 - Open Shed
2 - Didi
3 - Kuaidi
4 - Yandex
5 - Airbnb

قابل توجهی کاهش یافت. لذا شورای شهر نیویورک در سال ۲۰۱۵ قانونی به تصویب رسانده که به صورت موقت، سرویس‌های هم‌سفری برخط را از به خدمت گرفتن اتومبیل‌های بیشتر منع می‌کند. نیویورک نخستین شهری است که تعداد خودروهای فعال زیر نظر اوبر، لیفت و دیگر خدمات مشابه را محدود می‌کند و قرار است با لایحه‌ای دیگر، حداقل حقوق پرداختی به رانندگان این خدمات نیز تعیین شود (Wirtz & Tang, 2016). تاکسی‌داران و خدمات مسافربری برخط (بخصوص اوبر) در آفریقای جنوبی نیز با چنین چالشی مواجه بوده‌اند (Henama & Sifolo, 2017). گراب‌هاب خدمتی پیشرو در امر خرید و فروش مواد غذایی به صورت برخط در ایالت متحده است که برای اتصال خریداران غذا به رستوران‌های محلی طراحی شده است. در سه ماهه نخست سال ۲۰۱۹ حدود ۹.۱۹ میلیون کاربر فعال و ۱۱۵ هزار رستوران در ۲۲۰۰ شهر در ایالات متحده از این سرویس استفاده کرده‌اند. با گسترش استفاده از این خدمات در سال ۲۰۰۹ و اشاعه آن در ایالت‌های مختلف آمریکا چالش‌های زیادی برای شرکت ایجاد شد. تعیین مسئولیت خسارات وارده به مشتری یا رستوران، وضعیت حفظ اطلاعات و داده‌ها، استفاده مجرمانه از وب‌گاه، رعایت حقوق مصرف‌کنندگان طبق قوانین ایالتی و ... از جمله این چالش‌ها بود (Mayya & Li, 2021). در تاریخ ۱۸ جولای ۲۰۱۸ شهرداری نیویورک بخشنامه‌ای را برای نظارت بر داده‌های خدمات اقامتگاه اشتراکی به تصویب رساند. این قانون با هدف نظارت بر صاحب‌خانه‌هایی تصویب شده که خانه‌های خود را به مدت کوتاه اجاره می‌دهند و در اصطلاح عام، «هتل‌های غیرقانونی» نامیده می‌شوند. این بخشنامه شرکت‌ها را موظف می‌کند که هر ماه گزارشی را تسلیم مقامات مربوطه کنند. در این گزارش باید برخی از اطلاعات میزبانان مانند مشخصات فردی، آدرس واحد اجاره‌ای، اطلاعات حساب و ... ذکر شود. همچنین ایر بی‌ان‌بی پس از اجرایی شدن این بخشنامه این اطلاعات را در اختیار هتل‌ها نیز قرار داده بود که اداره اجرایی شهرداری نیویورک آن را خلاف دانسته است اما این شرکت ادعا دارد اشتراک‌گذاری داده‌ها با موسسات دیگر، یا اشخاص ثالث نظیر افراد مرتبط با لابی هتل‌ها، منع قانونی ندارد. همه این افراد ممکن است تحت قانون آزادی اطلاعات، خواهان به‌اشتراک‌گذاری داده‌ها باشند. این چالش همچنان در مسیر رفع و وضع قوانین جدید است (Yu et al, 2020).

روش‌شناسی پژوهش

از آنجا که موضوع تحقیق، طراحی سیاست‌های مناسب برای توسعه سگوها در ایران است، لازم است متناسب با شرایط کشور طراحی ویژه‌ای انجام شود؛ لذا راهبرد پژوهش کیفی در دستور کار قرار گرفته است. سؤالات مصاحبه براساس محورهای اصلی مستخرج از ادبیات نظری و نیز مطالعه تجارب سیاستی سایر کشورها طراحی شده است. از آنجا که طراحی سیاست‌های مناسب مستلزم توجه به ابعاد مسئله و نظام قوانین و مقرراتی کشور است، در طراحی سؤالات هم ابعاد نظری مستخرج از پیشینه تحقیق و هم ابعاد عملی و اجرایی مستخرج از مطالعه تجربه سایر کشورها و هم محورهای مرتبط در نظام قوانین و مقررات کشور مورد توجه قرار گرفته است. سؤالات مرتبط با چالش‌های فعالیت سگوها در ایران ساخت نیافته بوده و هدف آن جمع‌آوری و ساختاردهی به نظام مسائل و چالش‌ها در ایران بوده است. اما در حوزه راه‌حل‌ها و پیشنهادات سیاستی که عمده تمرکز مقاله بوده است، طراحی سؤالات و مصاحبه‌ها بصورت نیمه ساخت یافته انجام شده است تا قوانین و مقررات محل فعالیت سگوها بصورت دقیق‌تری معین شده و راه‌حل‌های مؤثر مربوط به رفع چالش‌ها در حوزه سیاستی استخراج شود. مصاحبه‌شوندگان بر اساس میزان ارتباط با موضوع پژوهش و حذف سوگیری ایشان برای تحقق روایی پژوهش، هم از بخش حاکمیتی و هم از بخش غیردولتی انتخاب شده‌اند. در حوزه حاکمیتی دستگاه‌های معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهور، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت صمت و دستگاه‌های قضایی و امنیتی بیشترین ارتباط را با فعالیت سگوها در کشور دارند. در بخش غیردولتی نیز اتحادیه کشوری کسب‌وکارهای مجازی و نیز فعالیت کسب‌وکارهای سگویی و نهادهای سرمایه‌گذاری با موضوع پژوهش ارتباطی ویژه دارند. لذا مصاحبه‌شوندگان به شرح جدول ۳ مورد مصاحبه قرار گرفته‌اند. اگر چه روش جمع‌آوری داده‌ها، مبتنی بر مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته بوده است، لیکن بمنظور جامعیت تحقیق در فرایند انجام پژوهش، جمع‌آوری و بررسی گزارشات سیاستی و مصاحبه‌های افراد مرتبط نیز انجام شده است. فرایند تحلیل محتوای مصاحبه‌ها هم‌زمان با انجام مصاحبه به صورت موازی انجام و نتایج آن در مصاحبه‌های بعدی استفاده شده است.

جدول ۳ - معرفی مصاحبه‌شوندگان

مصاحبه‌شونده	سازمان	ارتباط موضوعی	سابقه فعالیت
A1	معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهور	سیاستگذاری	۱۰ سال
A2	قوه قضاییه	رسیدگی به پرونده‌های جرائم سگوها	۱۶ سال
A3	افتای ریاست‌جمهوری	صیانت و امنیت داده‌ها	۶ سال
A4	سازمان فناوری اطلاعات ایران (وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات)	سیاستگذاری و نظارت بر فعالیت سگوها	۷ سال
A5	معاونت تجارت و خدمات (وزارت صنعت، معدن و تجارت)	سیاستگذاری و مقررات‌گذاری	۸ سال
A6	اتحادیه کشوری کسب‌وکارهای مجازی	مجوزدهی و تنظیم‌گری	۴ سال
A7	شرکت ۱	سگو حمل‌ونقل برخط	۶ سال
A8	شرکت ۲	سگو خرده‌فروشی برخط	۹ سال
A9	شرکت ۳	سگو نیازمندی‌های برخط	۵ سال
A10	صندوق سرمایه‌گذاری خطرپذیر	تأمین مالی	۶ سال

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون و الگوی کینگ و هاروکز (۲۰۱۰) استفاده شده است که شامل کدبندی اولیه یا کدگذاری توصیفی، کدبندی ثانویه یا کدگذاری تفسیری و در انتها استخراج مقولات محوری است که به عنوان مضامین فراگیر و یکپارچه‌ساز عمل می‌کنند. تحلیل داده‌های هر مصاحبه بلافاصله پس از انجام مصاحبه انجام شده است. با بررسی چگونگی ایجاد کدهای جدید در مصاحبه‌های جدید و نمایش عدم تولید کد جدید در آخرین مصاحبه‌ها، رسیدن به اشباع نظری محقق شده و روند انجام مصاحبه‌های جدید متوقف شده است. در نهایت، تعداد ۱۰ مصاحبه انجام شده و تحلیل مضامین بر محتوای داده‌های بدست آمده صورت گرفته است. در مرحله اول، هدف شناسایی قسمت‌هایی از داده‌های پیاده شده بود که در پاسخ به سوال تحقیق مؤثرتر بوده‌اند. بدین منظور تلاش شده است بدون اعمال هر گونه تفسیر در داده‌های خام اولیه، بخشی از عین عبارات یا کلمات نزدیک به متن اولیه که منظور مستقیم مصاحبه‌شونده است، استخراج شود. در مجموع، ۲۷ کد در این مرحله شناسایی شده است. در مرحله دوم یا کدگذاری تفسیری تلاش شده است تا از توصیف صرف فراتر رفته و بر تفسیر کدهای توصیفی تمرکز شود. بدین منظور، کدهای توصیفی دسته‌بندی شده و بر اساس نزدیکی محتوایی در قالب کدهای تفسیری صورت‌بندی شده‌اند. در انتهای این مرحله، کدهای تفسیری در قالب ۲۵ مضمون تفسیری، کدبندی شده‌اند. در مرحله آخر که استخراج مضامین یکپارچه‌ساز بوده است، تعدادی مضامین فراگیر شناسایی شدند که مفاهیم کلیدی تحقیق را بیان می‌نمودند. این مضامین بر پایه تفسیری بوده ولی در سطح تجربیدی بالاتری از آنها قرار داشتند. در این بخش، مقولات یکپارچه‌ساز و محوری شناسایی شده‌اند. در جدول ۴، کدهای توصیفی، تفسیری و یکپارچه‌ساز و ارتباط موضوعی میان آنها نشان داده شده است. برای تحقق روایی تحقیق از سه معیار روشی، داده‌ای و تحلیلی استفاده شده است. از بعد روش، مصاحبه‌ها بر اساس رهنمود (پروتکل) مصاحبه انجام شده است. بر این اساس، محورهای سؤالات مصاحبه بر اساس ادبیات نظری و تجارب سایر کشورها طراحی شده و موضوعات محوری در فعالیت سگوها مورد توجه قرار گرفته است. همچنین در بعد داده نیز گزارشات سیاستی و متون مرتبط با عملکرد دستگاه‌های اجرایی در موضوعات مرتبط با تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است. در بعد روایی تحلیلی هم در این تحقیق با زاویه‌بندی و توجه به تنوع ذی‌نفعان، هم مصاحبه‌شوندگان مرتبط با دستگاه‌های اجرایی از منظرهای مختلف و هم فعالین بخش خصوصی مورد توجه قرار گرفته‌اند. بمنظور بررسی پایایی تحقیق از دو معیار تکرارشدن یافته‌ها و بازخورد مطلعین ارائه شده توسط میلز و هابرم (۱۹۹۴) استفاده شده است. لذا مصاحبه‌ها تا اشباع نظری دنبال شده و با رسیدن کدهای تکراری و عدم مواجهه با کدهای جدید، فرایند مصاحبه‌های جدید متوقف شده است. همچنین نتایج تحقیق در پنل خبرگان با شرکت نفرات جدید خارج از مصاحبه‌شوندگان مطرح شده است. اعضای پنل نیز همانند پرسش‌شوندگان از دستگاه‌های اجرایی مختلف و نیز شرکت‌های خصوصی بوده‌اند تا طیف نظرات مرتبط مورد توجه قرار گیرد. نتایج ارائه یافته‌های تحقیق در پنل نشان داد که مقولات محوری و یکپارچه‌ساز استخراج شده با اصلاحات محدود قابلیت تأیید دارد. همچنین در خصوص اقدامات اجرایی در اصلاحات تقنینی مواردی مطرح شد که خارج از حیطه این پژوهش بوده و بررسی آنها نیازمند تحقیقات مجزای دیگری است. در بخش بعد، نتایج نهایی و یافته‌های تحقیق ارائه شده است.

یافته‌های پژوهش

بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام‌شده با ۱۰ مصاحبه‌شونده منتخب و بررسی نتایج در قالب پنل نخبگان، مقولات یکپارچه‌ساز در پنج حوزه ذیل احصا شده‌اند (جدول ۴):

- طراحی الگوی صیانتی و امنیتی سکو
- ساماندهی رقابت و تعیین شرایط انحصار
- ساختاردهی به الگوی قضایی جرائم در سکوها
- مجوزدهی و تنظیم‌گری سکو
- نظام مالی و تجاری پشتیبان

بر مبنای این پنج محور اصلی، مقولات محوری تحقیق مشتمل بر مسائل و چالش‌ها و همچنین راه‌حل‌های سیاستی پیشنهادی برای رفع مسائل و چالش‌های مذکور از مصاحبه‌ها استخراج شده‌اند. در ادامه هریک از این پنج مقوله یکپارچه‌ساز و مقولات محوری مرتبط با هریک به تفکیک تشریح شده‌اند.

جدول ۴ - مسائل و چالش‌های سیاستی کسب‌وکارهای سکویی و راه‌حل‌های پیشنهادی

مقولات محوری		مقولات یکپارچه‌ساز
راه‌حل‌های پیشنهادی (کدبندی توصیفی)	مسائل و چالش‌ها (کدبندی تفسیری)	
تدوین سازوکار قانونی دسترسی نهادهای امنیتی و قضایی به داده‌های نزد کسب‌وکارهای خصوصی تعریف دقیق طبقه‌بندی داده‌ها، میزان دسترسی به آن‌ها و مرجع مدیریت داده در کشور تقویت دیتاسترهای داخلی و الزام سکوهای خارجی به ذخیره‌سازی داده در این مراکز داده تدوین سازوکار قانونی تشکیل بازارهای داده لزوم بی‌نام‌سازی داده‌ها لزوم تقویت امنیت سایبری برای جلوگیری از رمزگشایی (هک شدن) مراکز داده عدم اجبار دسترسی به داده‌های شخصی در سکوها تعریف حریم خصوصی در حوزه داده و تدوین سازوکار قانونی تجاوز به حریم خصوصی	دسترسی نهادهای امنیتی به کلان داده‌ها انباشت کلان داده‌ها نزد کسب‌وکارهای خصوصی شکل‌گیری بازار داده و سوءاستفاده از کلان داده‌ها عدم دسترسی به داده‌های نزد سکوهای خارجی هک شدن دیتاسترها و سوءاستفاده از داده‌ها	طراحی الگوی صیانتی و امنیتی سکو
تعریف رفتارهای ضدرقابتی و انحصارطلبانه در حوزه کسب‌وکارهای داده‌محور تدوین چارچوب ضدتراست در حوزه رقمی (دیجیتال) تدوین و اجرای قانون رقابت (شامل تعریف بازار مربوط، پایش سوءاستفاده از قدرت بازاری، نظارت بر ادغام‌ها و تملک‌ها تدوین سیاست‌های منطقه‌ای تجارت الکترونیک، رقابت و حفاظت از مصرف‌کننده	بزرگ‌شدن مقیاس سکوها از طریق اثر شبکه‌ای سوءاستفاده از قدرت بازار و ایجاد انحصار دشواری ورود تازه‌واردان به دلیل عدم کنترل بر کلان داده‌ها گسترش افقی سکوها و شکل‌گیری آپر برنامه‌های کاربردی (سوپراپلیکیشن‌ها) گسترش فعالیت‌ها در سطح ملی و تهدید اقتصاد منطقه‌ای	ساماندهی رقابت و تعیین شرایط انحصار
تعریف دقیق ماهیت جرائم حوزه رقمی (دیجیتال) طبقه‌بندی سکوهای دیجیتال بر اساس مسئولیت کاربر و مسئولیت صاحب سکو تشکیل حوزه‌های قضایی تخصصی جرائم حوزه دیجیتال الزام سکوها به راه‌اندازی سیستم‌های پایش و کنترل انتشار محتوای مجرمانه الزام سکوها به آگاه‌سازی کاربران از جرائم حوزه دیجیتال الزام سکوها به تقویت سازوکارهای امنیت سایبری توسعه علوم قضایی حوزه رقمی (دیجیتال)	هک کردن حساب افراد و انتشار محتوای مجرمانه نقض حقوق مالکیت فکری و کپی رایت عدم پرداخت / عدم تحویل اخاذی، تهدید، سوءاستفاده از هویت دیگران، کلاهبرداری انتشار محتوای مجرمانه توسط کاربران	ساختاردهی به الگوی قضایی جرائم در سکوها
هم‌افزایی میان دستگاه‌ها برای شناسایی مسائل و چالش‌های کسب‌وکارهای داده‌محور مطالعه راهکارهای کشورهای پیشرو در زمینه تنظیم‌گری و قاعده‌گذاری در این حوزه بازبینی قوانین و مقررات موجود و در صورت نیاز اصلاح آن‌ها ایجاد تعادل بین قانون رقابت و تنظیم‌گری	تضاد منافع نهادهای سنتی و کسب‌وکارهای جدید ناآشنا بودن سیاستگذاران با الزامات و مقتضیات خاص کسب‌وکارهای دیجیتال و داده‌محور نامشخص بودن چشم‌انداز به تنظیم‌گری (آیا نیاز به بازطراحی وجود دارد؟) ابهام در تنظیم‌گری پسینی و پیشینی تعارض مجوزدهی صنفی و بخشی ابهام در مواجهه ملی یا محلی با سکو	مجوزدهی و تنظیم‌گری سکو

نظام مالی و تجاری پشتیبان	فقدان سازوکار ارزشگذاری دارایی‌های نامشهود دشواری فرایندهای تأسیس و انحلال شرکت چالش قراردادهای کار معین و استخدام ابهام در اخذ مالیات و عوارض	بهبود فضای کسب‌وکار و تسهیل الگوهای ادغام و اکتساب بنگاه‌های تدوین دستورالعمل ارزشگذاری دارایی‌های نامشهود و بازار پول و سرمایه به‌رسمیت شناختن رابطه سکویی خارج از الگوی کارگر-کارفرما تبیین تفاوت مسئولیت‌ها میان سکو و کاربران
---------------------------------	---	--

طراحی الگوی صیانتی و امنیتی سکوها

گسترش فعالیت سکوها باعث شده است حجم وسیعی از اطلاعات شخصی شهروندان که از طریق فعالیت آن‌ها در سکوها جمع‌آوری می‌شود، در اختیار این شرکت‌های خصوصی قرار بگیرد و چالش‌هایی را از منظر صیانتی و امنیتی به وجود بیاورد. در این زمینه مصاحبه‌شونده A3 گفته است: «امروز شهروندان بسیاری از نیازهای روزمره خودشان را از طریق همین اپلیکیشن‌های مشهور موجود برطرف می‌کنند و این یعنی میلیون‌ها نفر از شهروندان کشور اطلاعات خود را به رایگان در اختیار شرکت‌ها قرار می‌دهند، درحالی که این اطلاعات از ارزش بسیار زیادی برخوردار هستند و حتی امکان سوءاستفاده از آن‌ها و ایجاد مسائل ضدامنیتی نیز وجود دارد». از آنجایی که این اطلاعات علاوه بر خود این سکوها برای شرکت‌ها، سازمان‌ها و افراد مختلف نیز حائز اهمیت و ارزشمند است، پدیده جدیدی به‌عنوان «بازار داده» ظهور می‌کند که در آن داده‌های کاربران (در اغلب موارد بدون اطلاع و رضایت ایشان) به مثابه کالایی ارزشمند بین گروه‌های مختلف مبادله شده و زمینه را برای سوءاستفاده از این اطلاعات و داده‌های شخصی به وجود می‌آورد. نکته دیگری در مورد اهمیت این داده‌ها، وجود تهدید حملات سایبری به مرکز داده شرکت‌هاست که مصاحبه‌شونده A7 به آن اشاره کرده است: «ما به صورت مداوم به دنبال تقویت امنیت پایگاه داده خود هستیم، چون به خوبی می‌دانیم که اهمیت داده‌های کاربران به قدری بالاست که بسیاری به دنبال هک کردن و به نوعی دزدی اطلاعات ما هستند. چون بخش قابل توجهی از مبادلاتی که در حوزه داده انجام می‌شود، از مسیر غیرقانونی پیش می‌روند». از طرفی به این دلیل که داده‌های کاربران که نزد سکوها و در مراکز داده آن‌ها نگهداری می‌شود، بخشی از دارایی و مزیت رقابتی این شرکت‌های خصوصی محسوب می‌شود، در مواقع بروز جرائم کیفری یا رویدادهایی که می‌توانند به تهدید امنیت ملی منجر شوند، نهادهای قضایی و امنیتی نگرانی‌هایی جدی در خصوص انباشت این اطلاعات در بخش خصوصی و عدم دسترسی خود به آن دارند. در مقابل، شهروندان نیز نگران هستند که دسترسی بدون محدودیت نهادهای قضایی و امنیتی به اطلاعات شخصی و داده‌های مربوط به فعالیت‌های آن‌ها در سکوها، آزادی عمل ایشان را به خطر انداخته و کلیه اقدامات آن‌ها را زیر ذره‌بین قرار دهد. این موضوع در صحبت‌های مصاحبه‌شونده AI مورد تأکید قرار گرفته است: «موردی که مکرراً از سوی شرکت‌ها می‌شنویم و در مراجعات آن‌ها به ما به آن اشاره می‌شود، این است که آن‌ها نگرانند موضوع رصد شدن داده‌ها توسط نهادهای امنیتی باعث کاهش اعتماد کاربران به خدمات آن‌ها و در نتیجه زیان مالی شرکت شود. هرچند دغدغه و نگرانی نهادهای امنیتی نیز با توجه به تازگی این فضا و جدید بودن مخاطرات آن کاملاً قابل درک است». البته نباید از این موضوع غافل شد که در فضای کنونی طیف وسیعی از جرائم خاص فضای تبادل داده جنبه‌های مختلف زندگی مادی و معنوی شهروندان را تهدید می‌کنند که بخش خصوصی مسئولیتی در قبال پیگیری آن‌ها ندارد و تنها در صورت دسترسی نهادهای ذی‌ربط به کلان‌داده‌های بخش خصوصی است که امکان پیگیری و احقاق حقوق شهروندان در چنین مواردی فراهم می‌آورد. یکی از بارزترین نمودهای این مسئله، وقوع جرائم نظیر کلاهبرداری در سکوها، داده‌محور خارجی است که به دلیل عدم دسترسی نهادهای قضایی کشور به دیتاست‌های این شرکت‌ها، امکان پیگیری شکایات بسیار دشوار و بعضاً غیرممکن می‌شود و این مسئله در صورت شکل‌گیری اقداماتی علیه منافع و امنیت ملی در این بسترها اهمیت به مراتب بیشتری پیدا می‌کند. در این زمینه پیش از هر اقدام دیگری به نظر می‌رسد که فضای تبادل داده به سازوکاری مدون و مشخص احتیاج دارد که در آن مرجع مدیریت داده‌های نزد سکوها در کشور، گستره حریم خصوصی شهروندان و مصادیق نقض حریم خصوصی، تعریف طبقه‌بندی داده‌ها و ... به روشنی تعیین شده باشد. ضمناً دسترسی نهادهای قضایی و امنیتی به داده‌ها و اطلاعات شهروندان در بازارهای چندسویه نیز باید بر اساس سازوکار قانونی روشنی انجام شود که در کنار، تضمین رعایت شدن اصول امنیتی و صیانتی لازم (چه در سطح فردی و چه در سطح ملی)، مانعی برای توسعه کسب‌وکارهای داده‌محور و بهره‌گیری

شهروندان از خدمات این کسب‌وکارها به وجود نیاید. مصاحبه‌شونده A2 در این زمینه گفته است: «هیچکس در حوزه قضایی و امنیتی کشور به دنبال مانع‌تراشی برای کسب‌وکار مردم و آجرکردن نان دیگران نیست. ما دغدغه‌های شرکت‌ها را درک می‌کنیم و توقع داریم که شرکت‌ها و مردم نیز دغدغه‌های ما را درک کنند تا در این فضا با کمترین جرائم و موارد مخل امنیت کشور مواجه باشیم». ضمناً لازم است با شکل‌دهی به ساختاری رسمی برای بازارهای داده در کشور، سگوها ملزم شوند که در کنار توجه به ضرورت احراز هویت برای فعالیت در فضای تبادل داده، بهره‌برداری از خدمات خود را منوط به دسترسی اطلاعات شخصی افراد نکنند و اصل بی‌نام‌سازی را در تبادل داده‌های در اختیار خود در بازارهای داده رعایت کنند. به‌علاوه، تقویت امنیت دیتاست‌های داخلی برای جلوگیری از نفوذ خرابکاران و سوءاستفاده از داده‌های شهروندان اهمیت چشم‌گیری دارد.

ساماندهی رقابت و تعیین شرایط انحصار

اثر شبکه‌ای باعث شده است که سگوهای پرطرفدارتر به قدری در کشور بزرگ شوند که در بازار به وضعیتی شبیه به انحصار کامل دست پیدا کنند. دستیابی به چنین قدرتی در بازار، علاوه بر کنترل داده‌های شخصی شهروندان و خطر سوءاستفاده از آن، می‌تواند فضای کسب‌وکار را به فضایی ضدرقابتی و غیرمنصفانه تبدیل کند که امکان ورود و فعالیت بازیگران جدید را به دلیل عدم دسترسی به کلان‌داده‌ها، بسیار دشوار و احتمالاً غیرممکن خواهد ساخت. مصاحبه‌شونده A6 در این زمینه به نکات مهمی اشاره کرده است: «ببینید ماهیت سگوهای آنلاین طوری است که با کمک اثر شبکه‌ای و به لطف کمکی که به رفع نیازهای روزمره مردم می‌کنند، می‌توانند به قدری بزرگ شوند که ورود و خروج و فعالیت دیگر بازیگران در حوزه فعالیت خود را تحت کنترل خود دریاورند و با انجام رفتارهای ضدرقابتی رقبا را از دور خارج کنند و بدین شکل دریافت‌کنندگان خدمات آن‌ها یعنی مردم نیز چاره‌ای جز پذیرفتن شرایط سگو دارای انحصار نداشته باشند. موضوعی که باعث می‌شود این سگوها به توسعه فعالیت خود در حوزه‌های دیگر متمایل شوند». لذا گسترش فعالیت سگوهای بزرگ و پرطرفدار در یک بازار و دستیابی به وضعیت انحصاری باعث شده است که این سگوها به متنوع‌سازی فعالیت خود از طریق توسعه افقی و ورود به بازارهای مختلف روی بیاورند و با ایجاد «آبربرنامه‌های کاربردی (سوپراپلیکیشن‌ها)» طیف وسیعی از خدمات را در حوزه‌های مختلف ارائه دهند. در این مسیر نیز بازیگران موجود یا زیر سایه قدرت سگو برتر از دور رقابت خارج می‌شوند یا اینکه تن به ادغام با آن می‌دهند. این موضوع علاوه بر تهدید فضای رقابتی بخشی، می‌تواند با گسترش فعالیت سگوهای بزرگ در سطح ملی و منطقه‌ای، کسب‌وکارهای محلی را نیز با تهدید مواجه سازد. از این رو، می‌توان از طریق تدوین سیاست‌های منطقه‌ای تجارت الکترونیک، رقابت و حفاظت از مصرف‌کننده در جهت رفع این مسئله گام برداشت. مصاحبه‌شونده A1 در رابطه با حل این مسئله بیان کرده است: «ما امروز نیاز داریم که قوانینی نظیر قانون تسهیل رقابت و منع انحصار با شرایط ویژه توسعه اقتصاد دیجیتال و سگوهای برخط هماهنگ شود و مواردی نظیر تعریف بازار مربوط، مقررات ادغام و تملیک و تعیین مرجع نظارت بر رقابت در بازار سگوهای داده‌محور در آن به روشنی مشخص شود. به‌علاوه از مهم‌ترین ضروریات فضای کنونی تعریف صریح رفتارهای ضدرقابتی و انحصارطلبانه در بازارهای چندسویه و تدوین سازوکار قانونی مقابله با اینگونه رفتارهای مخرب است».

ساختاردهی به الگوی قضایی جرائم در سگوها

فضای سگوهای داده‌محور، زمین بازی جدیدی است که جرائم جدید و خاصی در آن رخ می‌دهد. این جرائم و تخلفات، طیف وسیعی شامل عدم پرداخت یا عدم ارائه کالا/خدمت توسط طرفین تراکنش، اخاذی و تهدید، نقض مالکیت معنوی، سوءاستفاده از هویت دیگران، کلاهبرداری و انتشار شکل‌های مختلف محتوای مجرمانه توسط کاربران را در بر دارد. در این زمینه مهم‌ترین نکته، ارائه تعریفی روشن و صریح از جرائم در این فضا و همچنین مشخص کردن مسئولیت هریک از طرفین بازارهای چندسویه در قبال جرم رخ داده یا محتوای منتشر شده است؛ به‌خصوص اینکه سگوها چه اقداماتی را باید برای پیشگیری از وقوع جرم انجام دهند و در صورت وقوع جرم توسط کاربران چه سطحی از مسئولیت متوجه آن‌ها خواهد شد. از این رو سگوها می‌بایست ملزم شوند که علاوه بر آگاه‌سازی کامل کاربران خود نسبت به آنچه در فضای تبادل داده جرم تلقی

می‌شود، سیستم‌هایی را برای پایش فعالیت کاربران، جلوگیری از انتشار محتواهای مجرمانه و پیگیری جرائم توسعه دهند. مصاحبه‌شوندگان A2 و A9 از دو زاویه متفاوت به این موضوع پرداخته‌اند:

«وقتی جرمی در فضای کسب‌وکار شما رخ می‌دهد، در هر صورت شما هم مسئول هستید، زیرا مصادیق رفتارهای مجرمانه در کشور تا حد زیادی روشن هستند و شرکت‌ها وظیفه دارند علاوه بر بیان روشن قوانین و مقررات به کاربران خود، به هر شکلی که می‌توانند زمینه‌های شکل‌گیری رفتارهای مجرمانه در سکو خود را از بین ببرند (A2)».

«مسئله این است که حد مسئولیت سکو در قبال اعمال مجرمانه کاربران روشن نیست. مثلاً آیا در صورتی که شخصی با پیامک شخص دیگری را تهدید کند، ارائه دهنده خدمات تلفن همراه مسئولیتی در قبال این تهدید برعهده دارد؟ آیا وقتی شخصی بدون استفاده از محتوای غیرقانونی و مجرمانه یک آگهی را در سکوها منتشر کرده و در پوشش آن دست به اعمال مجرمانه بزند، مسئولیتی متوجه ماست؟ این‌ها مسائلی هستند که باید مشخص شوند، وگرنه ما خود نیز حداکثر تلاش خود را برای جلوگیری از جرائم انجام می‌دهیم».

یکی دیگر از چالش‌های مهم در این حوزه، عدم تخصص نهادهای قضایی در حوزه کسب‌وکارهای داده‌محور و عدم شناخت آن‌ها از مقتضیات و ویژگی‌های خاص این سکوهاست که در موارد متعددی باعث گرفتاری صاحبان این سکوها به دلیل همین عدم شفافیت مسئولیت سکو در قبال عمل غیر در قانون است. موضوعی که در صحبت‌های مصاحبه‌شونده A8 نیز به آن اشاره شده است:

«یکی از گرفتاری‌های ما این است که برای رسیدگی به پرونده‌های مربوط به سکوها شعب تخصصی وجود ندارد و شرایط و ویژگی‌های خاص کسب‌وکارهای اینترنتی در رسیدگی به پرونده‌ها مورد توجه قرار نمی‌گیرد، چون بعضاً آشنایی کافی با این موضوعات در بدنه دستگاه قضایی وجود ندارد».

به همین سبب، علاوه بر آنچه در بالا گفته شد، لازم است ضمن توسعه علوم قضایی در حوزه اقتصاد رقمی (دیجیتال)، با برگزاری دوره‌های آموزشی لازم آگاهی و شناخت دستگاه قضایی نسبت به این حوزه تقویت شود. به‌علاوه بررسی پرونده‌های مرتبط با سکوهای داده‌محور در حوزه‌های قضایی تخصصی می‌تواند به رفع چالش‌های موجود کمک کند.

مجوزدهی و تنظیم‌گری سکو

سکوهای داده‌محور پس از ورود و گسترش فعالیت در هر بخش، کسب‌وکارهای سنتی آن حوزه را با مشکلات گسترده‌ای مواجه می‌کنند و به همین دلیل، همواره بین سکوها و کسب‌وکارهای سنتی موجود تضاد منافع وجود دارد. از طرفی، به این دلیل که محیط نهادی هر بخش نیز با توجه به ویژگی‌های کسب‌وکارهای سنتی شکل گرفته‌اند، سازمان‌های متولی بخش‌ها نیز با کسب‌وکارهای نوین مبتنی بر داده به مشکل می‌خورند. مصاحبه‌شونده A5 این موضوع را به شکل زیر تشریح کرده است:

«متأسفانه در کشور ما از ابزارهایی مانند ارزیابی و بازنگری سیاست استفاده نمی‌شود و مطالعات آینده‌نگاری نیز چندان جدی گرفته نمی‌شوند و بدنه سیاستگذار تا حد زیادی به حفظ وضع موجود تمایل دارد. به همین دلیل ورود پدیده‌های جدید مانند سکوهای داده‌محور به بازار بعضاً باعث غافلگیری سیاستگذاران شده است».

به دلیل همین عدم آشنایی سیاستگذاران و با اقتضائات و الزامات خاص کسب‌وکارهای نوین، در برخی موارد نفوذ کسب‌وکارهای سنتی در فرایندهای سیاستگذاری و در برخی موارد گسترش فعالیت سکوها در وضعیت انفعال دستگاه‌های سیاستگذار به دلیل عدم پیش‌بینی ورود این بازیگران جدید، باعث می‌شود که چشم‌انداز تنظیم‌گری برای ایشان مبهم و نامشخص باشد. در چنین فضایی، تعارضات و تضاد منافع کسب‌وکارهای سنتی و نوین این کلاف را پیچیده‌تر ساخته و امکان تسهیل فضای رقابت از طریق مداخله دولتی را دشوار می‌سازد.

مصاحبه‌شونده A5 در ادامه صحبت‌های خود به راه‌حل ذیل اشاره کرد:

«به همین دلیل، لازم است دستگاه‌های مختلف با هم‌افزایی و هماهنگی ضمن پیش‌بینی و شناسایی مسائل و چالش‌های ورود سکوها به حوزه‌های مختلف و مطالعه تجربیات کشورهای پیشرو در مواجهه با این پدیده نوظهور، زمینه را برای بازبینی و در صورت نیاز، اصلاح قوانین و مقررات موجود فراهم آورند. نکته مهم در اینجا آن است که برخورد سیاستگذاران با موضوع

سکوها نباید صرفاً پسینی یا پیشینی باشد و فقط از طریق یافتن ترکیب بهینه این دو رویکرد است که می‌توان منافع کلیه طرف‌های ذی‌نفع را در نظر گرفت».

مسئله دیگر در این حوزه، تعیین میزان مداخله دولت در فرایندهای بازار است؛ یعنی آیا دولت باید به تنظیم‌گری بخشی دست بزند یا اینکه خود صرفاً به عنوان پایش‌گر رقابت باقی بماند و مجوزدهی را در اختیار اصناف قرار دهد. به‌علاوه همانطور که گفته شد، توسعه سکوها به دلیل اثرات شبکه‌ای و دستیابی به قدرت انحصاری در بازار می‌تواند به اقتصادهای منطقه‌ای یا محلی نیز صدمه وارد کند. مصاحبه‌شونده A4 موضوع را بدین شکل توضیح داده است:

«سیاستگذاران در این عرصه باید مشخص کنند که دولت چگونه می‌تواند در کنار محافظت از اقتصادهای محلی، خود به مانعی برای رقابت در بازار تبدیل نشود و با اقدامات خود جلوی توسعه اقتصاد دیجیتال را نگیرد. به همین دلیل، ایجاد تعادل بین سازوکارهای قوانین رقابت و تلاش برای تنظیم‌گری دولت توسط سیاستگذاران از اهمیت چشمگیری برخوردار است».

نظام مالی و تجاری پشتیبان

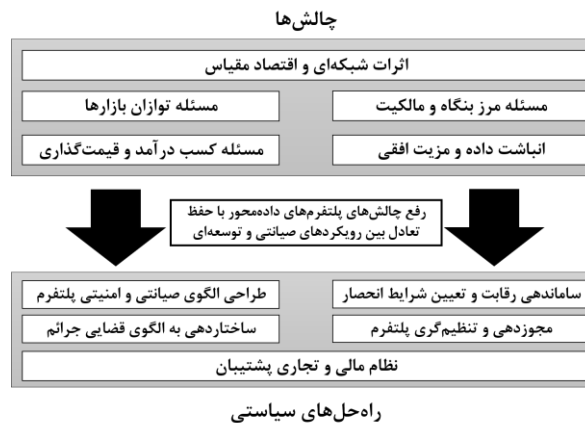
بخش قابل توجهی از دارایی کسب‌وکارهای داده‌محور که مزیت رقابتی اصلی آن‌ها نیز محسوب می‌شود، از جنس دارایی‌های مشهود نیست و به شکل دارایی‌های نامشهود است که با توجه به گفته‌های مصاحبه‌شونده A10:

«یکی از چالش‌های اصلی در حوزه‌های مختلف مالی مرتبط با این کسب‌وکارها از جمله ارزش‌گذاری شرکت برای ورود به بازار سرمایه، حسابرسی فعالیت‌های تحقیق و توسعه، تعیین میزان مالیات و ... نبود سازوکاری روشن و دقیق برای محاسبه ارزش دارایی‌های نامشهود شرکت‌ها است که تدوین آن می‌تواند به بهبود فضای کسب‌وکار، افزایش تمایل کارآفرینان برای فعالیت در این حوزه و همچنین تسهیل فرایندهای ادغام و تملیک سکوهای داده‌محور شود».

به دلیل همین ویژگی‌های خاص، فرایند تأسیس و انحلال شرکت‌های صاحب سکوهای داده‌محور نیز با ابهام مواجه است، زیرا ساختار این شرکت‌ها در زمان تأسیس در قالب ساختارهای حقوقی موجود گنجانده نمی‌شود و در زمان انحلال نیز برآورد دقیق ارزش شرکت و دارایی‌های آن به دلیل نبود ساختار مدونی برای ارزش‌گذاری دارایی‌های نامشهود دشوار است. به‌علاوه این سکوها به دلیل ماهیت به‌هم‌رسانی عرضه و تقاضا از روابط استاندارد موجود در زمینه مسئولیت‌های متقابل کارفرما و کارگزار پیروی نمی‌کنند. مصاحبه‌شونده A4 در این مورد گفته است:

«مثلاً در مورد رانندگانی که با سکوهای حمل‌ونقل برخط همکاری می‌کنند، الزامی برای استخدام افراد و پرداخت حق بیمه آن‌ها برای سکوها وجود ندارد و در کنار آن سازوکار مشخصی برای اخذ مالیات از درآمد کسانی که از طریق این سکوها با کاربران و مشتریان ارتباط برقرار می‌کنند، تعریف نشده است».

لذا یکی از وظایف سیاستگذاران در این حوزه تعریف و به رسمیت شناختن روابط کاری موجود ذیل سکوهای داده‌محور و تعیین مسئولیت‌های کاربران و صاحبان سکوها در قابل یکدیگر و نهادهای ذی‌ربط از جمله سازمان تأمین اجتماعی و سازمان امور مالیاتی است. بر اساس آنچه در بالا تشریح شد، نظامات سیاستگذاری بازارهای چندسویه (سکوها) در کشور به دو دسته پیشینی (سیاست‌هایی که پیش از شکل‌گیری کسب‌وکارها تدوین و پیاده‌سازی می‌شوند) شامل مجوزدهی و تنظیم‌گری سکوها و طراحی الگوی صیانتی و امنیتی سکوها و پسینی (سیاست‌هایی که پس از شکل‌گیری کسب‌وکارها تدوین و پیاده‌سازی می‌شوند) شامل ساختاردهی به الگوی قضایی جرائم سکویی و ساماندهی رقابت و تعیین شرایط انحصار تقسیم می‌شوند که باید با سیاست‌های معطوف به نظام مالی و تجاری پشتیبانی شوند. بر این اساس، الگوی سیاستی پیشنهادی برای ارتقای فعالیت و رفع چالش‌های بازارهای چندسویه (سکو) در ایران در قالب شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱ - الگوی سیاستی پیشنهادی برای رفع چالش‌های فعالیت بازارهای چندسویه (سکوهای داده‌محور) در ایران.

نتیجه‌گیری

توسعه سکوها در کشور در حوزه‌هایی رخ داده که میزان تنظیم‌گری دولت در آن‌ها کمتر بوده است (به‌عنوان مثال خرده‌فروشی، گردشگری و حمل‌ونقل) و زمانی که این سکوها از نظر گردش مالی و تعداد کاربر به حجمی بالا رسیدند، نظام سیاست‌گذاری کشور ناگزیر به آن‌ها توجه کرده است. به بیان دیگر، توسعه سکوها در خارج از حوزه سیاستی دولت به‌وقوع پیوسته و الزامات خود را به حوزه سیاست‌گذاری تحمیل کرده است. اما تقاضا برای گسترش این سکوها در حوزه‌هایی با تنظیم‌گری محکم‌تر مانند سلامت یا افزایش بیش از پیش حجم این سکوها، سیاستگذار را ناگزیر ساخته نسبت به بازاندیشی و اصلاح نظام سیاستی اقدام کند. در چنین فضایی، نوآوری در بازار به‌وقوع پیوسته و مقررات‌گذار را ناچار به اصلاح نظام سیاستی سنتی و طراحی سازوکارها و مقررات جدید متناسب با الزامات الگوهای جدید کسب‌وکار کرده است. در این مقاله، بازاندیشی در نظام سیاستی برای توسعه فعالیت سکوها در پنج حوزه پیشنهاد شده است. از منظر الزامات پیشینی، لازم است بستر صیانتی و امنیتی خصوصاً در حوزه داده‌های مردم مورد توجه قرار گرفته و نیز نظام مجوزدهی و قاعده‌گذاری برای بررسی صلاحیت فعالیت سکوها به‌روزرسانی شود. همچنین در خصوص سکوهایی توسعه یافته لازم است نظام سیاستی به‌صورت پسینی تقویت شده و از شکل‌گیری انحصارات در این حوزه و نیز بروز زمینه‌های جدید برای شکل‌گیری جرایم صیانت کند. همچنین لازم است نهادهای پشتیبان، فعالیت سکوها را از منظر نظام مالی و تجاری متناسب با نقش غیرمستقیم و واسطه‌ای سکوها به‌روزرسانی کنند. البته با اینکه چارچوب سیاستی ارائه شده در این مقاله تلاش دارد عمده چالش‌های سیاستی مرتبط با سکوها را مورد توجه قرار دهد و از جامعیت لازم برخوردار باشد، اما در پاسخگویی دقیق به چگونگی تغییرات سیاستی مورد ادعا، نیاز به مطالعات تکمیلی و پژوهش‌های بیشتر وجود دارد. به‌عنوان مثال، بسته به میزان دخالت سکوها در تعامل کاربران، مسئولیت سکوها تغییر کرده و لازم است در خصوص ابعاد قضایی مسئولیت فعل غیرمتناسب با تنوع الگوهای کسب‌وکار سکوها طراحی متفاوتی ارائه شود. همچنین توسعه سکوهایی افقی در قالب آبربرنامه‌های کاربردی (سوپر اپلیکیشن‌ها)، نظام سنتی تنظیم‌گری بخشی را به چالش می‌کشد و تضاد میان تنظیم‌گران بخشی و عمومی را تشدید می‌کند. اگر بخش‌های یک سکوها زیر نظر تنظیم‌گران بخشی متعدد قاعده‌گذاری شوند، هماهنگی میان این تنظیم‌گران و نیز تنظیم‌گری سکوها چگونه انجام خواهد شد؟ با توجه به نوظهور بودن کسب‌وکارهای سکویی، اینگونه چالش‌ها در اغلب کشورها وجود دارند و لازم است متناسب با شرایط بومی و بسترهای قانونی خاص ایران، پژوهش‌های کاربردی در این حوزه انجام شود.

References:

- 1- Akartuna, E. A., Johnson, S. D., & Thornton, A. (2022). Preventing the money laundering and terrorist financing risks of emerging technologies: An international policy Delphi study. *Technological Forecasting and Social Change*, 179, 121632.
- 2- Avdasheva, S. B., & Korneeva, D. V. (2019). Does competition enforcement prevent competitive strategies of digital platforms: Evidence from BRICS. *Российский журнал менеджмента*, 17(4), 547-568.
- 3- Boudreau, K. J., & Hagiu, A. (2009). Platform rules: multi-sided platforms as regulators. *Platforms, markets and innovation*, 1, 163-191.

- 4- BRICS (2019). BRICS in the digital economy - competition policy on practice (First Report by the competition authorities working group on digital economy).
- 5- Busch, C. (2020). Self-regulation and regulatory intermediation in the platform economy. In *The Role of the EU in Transnational Legal Ordering*. Edward Elgar Publishing.
- 6- Cai, J. (2020). The sharing economy and China's antimonopoly law: from the Didi case to regulatory challenges. *Asia Pacific Law Review*, 28(1), 159-178.
- 7- Caillaud, B., & Jullien, B. (2003). Chicken & egg: Competition among intermediation service providers. *RAND journal of Economics*, 309-328.
- 8- Cannon, S., & Summers, L. H. (2014). How Uber and the sharing economy can win over regulators. *Harvard business review*, 13(10), 24-28.
- 9- Cseres, K. (2020). Integrate or separate: institutional design for the enforcement of competition law and consumer law. *Amsterdam Law School Research Paper*, (2013-03), 2013-01.
- 10- Demary, V. (2015). Competition in the sharing economy (No. 19/2015). IW policy paper.
- 11- Ducci, F. (2018). Competition law and policy issues in the sharing economy. Law and the "Sharing Economy": Regulating Online Market Platforms, 295-318.
- 12- Eisenmann, T. R., Parker, G., & Van Alstyne, M. (2009). Opening platforms: How, when and why. *Platforms, markets and innovation*, 6, 131-162.
- 13- Eisenmann, T., Parker, G., & Van Alstyne, M. (2011). Platform envelopment. *Strategic management journal*, 32(12), 1270-1285.
- 14- Evans, D. S. (2012). Governing bad behavior by users of multi-sided platforms. *Berkeley Tech. LJ*, 27, 1201.
- 15- Evans, D. S., & Schmalensee, R. (2017). Applying the Rule of Reason to Two-Sided Platform Businesses. *U. Miami Bus. L. Rev.*, 26, 1.
- 16- Flores, O., & Rayle, L. (2017). How cities use regulation for innovation: the case of Uber, Lyft and Sidecar in San Francisco. *Transportation research procedia*, 25, 3756-3768.
- 17- Gawer, A., & Cusumano, M. A. (2014). Industry platforms and ecosystem innovation. *Journal of product innovation management*, 31(3), 417-433.
- 18- Godlewska, M. (2019). Competition Mechanisms in the Sharing Economy. *e-mentor*, 80(3), 51-57.
- 19- Gupta, P. (2020). Competition policy in the age of 'Big Tech': Assessing the EU's approach.
- 20- Guo, Y., Li, X., & Zeng, X. (2019). Platform competition in the sharing economy: Understanding how ride-hailing services influence new car purchases. *Journal of Management Information Systems*, 36(4), 1043-1070.
- 21- Hagiu, A., & Wright, J. (2015). Multi-sided platforms. *International Journal of Industrial Organization*, 43, 162-174.
- 22- Henama, U. S., & Sifolo, P. P. S. (2017). Uber: The south africa experience. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 6(2), 1-10.
- 23- Hertog, J. D. (2010). Review of Economic Theories of Regulation Discussion Paper Series/Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Research Institute, 10(18).
- 24- ISTI (2019). Regulation and Innovation: Rearranging Institutional Basis for Innovation Ecosystem, Vice-Presidency for Science and Technology {In Persian}.
- 25- Kayyal, K., & Albadvi, A. (2018). Strategies for setting up a platform business within the banking and payment industry. *Innovation Management Journal*, 7(2), 142-168. {In Persian}.
- 26- King, N, and Horrocks, C. (2010). *Interviews in Qualitative Research*. London: Sage.
- 27- Mayya, R., & Li, Z. (2021). Growing Platforms by Adding Complementors Without Consent: Evidence from On-Demand Food Delivery Platforms. Available at SSRN 3945088.
- 28- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*: SAGE Publication.
- 29- Narimani, M., Karimmian, Z., & Hosseini, S. J. (2020). An Institutional Framework for Regulating New Business Models: A Case Study of Application-based Transportation. *Public Policy*, 6(1), 11-35. {In Persian}.
- 30- Osterwalder, A., & Pigneur, Y. (2010). *Business model generation: a handbook for visionaries, game changers, and challengers (Vol. 1)*. John Wiley & Sons.
- 31- Parker, G. G., & Van Alstyne, M. W. (2005). Two-sided network effects: A theory of information product design. *Management science*, 51(10), 1494-1504.
- 32- Parker, G., & Van Alstyne, M. (2012). A digital postal platform: Definitions and a roadmap. MIT Center for Digital Business, Working Paper, 296.
- 33- Posen, H. A. (2015). Ridesharing in the sharing economy: Should regulators impose Uber regulations on Uber. *Iowa L. Rev.*, 101, 405-433.
- 34- Robertson, V. H. (2020). Antitrust law and digital markets: a guide to the European competition law experience in the digital economy. Available at SSRN 3631002.
- 35- Rochet, J. C., & Tirole, J. (2003). Platform competition in two-sided markets. *Journal of the European economic association*, 1(4), 990-1029.
- 36- Scott Morton, F., Bouvier, P., Ezrachi, A., Jullien, B., Katz, R., Kimmelman, G., ... & Morgenstern, J. (2019). *Market Structure and Antitrust Subcommittee Report*. George J. Stigler Center for the Study of the Economy and the State, The University of Chicago Booth School of Business, Committee for the Study of Digital Platforms.
- 37- Shapiro, C., Varian, H. R., & Carl, S. (1998). *Information rules: A strategic guide to the network economy*. Harvard Business Press.
- 38- Soltanzadeh, J., Elyasi, M., & Narimani, M. (2022). Competition Law in the Age of Platform Businesses (A Multi-Case Studies). *Journal of Management Improvement*, 15(4), 7-37. {In Persian}.
- 39- Soltanzadeh, J., Elyasi, M., & Narimani, M. (2021). Regulatory Stalemates Analysis of Iranian Ride-hailing Platform Business by the Advocacy Coalition Framework. *Journal of Management Improvement*, 10(3), 153-180. {In Persian}.
- 40- Strowel, A., & Vergote, W. (2016). Digital platforms: to regulate or not to regulate. *op. cit.*, 11.
- 41- Sundararajan, A. (2017). *The sharing economy: The end of employment and the rise of crowd-based capitalism*. MIT press.
- 42- Van Alstyne, M. W., Parker, G. G., & Choudary, S. P. (2016). Pipelines, platforms, and the new rules of strategy. *Harvard business review*, 94(4), 54-62.
- 43- Vinogradov, E., Leick, B., & Kivedal, B. K. (2020). An agent-based modelling approach to housing market regulations and Airbnb-induced tourism. *Tourism Management*, 77, 104004, 1-9.
- 44- Vitković, D. (2016). The sharing economy: regulation and the EU competition law. *Global Antitrust Review*, (9), 78-118.
- 45- Wirtz, J., & Tang, C. (2016). Uber: Competing as market leader in the US versus being a distant second in China. *SERVICES MARKETING: People Technology Strategy*, 626-632.
- 46- Yarmohammadi, M., Rezvani, M., & Alborzi, M. (2017). Exploring the goals and enablers of participating in the platform ecosystem from the supply-side innovators' perspective in software industry: small companies in Tehran. *Innovation Management Journal*, 6(2), 65-86. {In Persian}.
- 47- Yu, M., Cheng, M., Yu, Z., Tan, J., & Li, Z. (2020). Investigating Airbnb listings' amenities relative to hotels. *Current Issues in Tourism*, 1-18.
- 48- Zhang, C. (2019). China's new regulatory regime tailored for the sharing economy: The case of Uber under Chinese local government regulation in comparison to the EU, US, and the UK. *Computer Law & Security Review*, 35(4), 462-475.